

NEJEN ÚČET DEVIZOVÝ, ALE I RUBLOVÝ

text František Štícha, lingvista, Ústav pro jazyk český AV ČR

„RUSKO, ZDÁ SE, přitom dále trvá na tom, že státy EU, resp. příslušné energetické podniky, si musí u Gazprombanky zřídit nejen účet devizový, ale i ten rublový.“ Takový je citát z článku Lukáše Kovandy v Lidových novinách z 30. dubna 2022. Co je na něm z jazykového hlediska zvláštního? To už jste teď nejspíš pochopili sami: zatímco v citovaném článku se píše „ten rublový“, já si v názvu svého příspěvku vystačil jen se samotným adjektivem „rublový“, čili aniž jsem před něj připojil ono odkazovací „ten“.

Soustava jazykových prostředků odkazování k nějakému předmětu řeči dříve zmíněnému je v současné spisovné češtině velmi složitá. Odhaduji, že její popis a výklad ve čtvrtém dílu a sedmém svazku Velké akademické gramatiky spisovné češtiny (zatím vyšly dva díly) zabere mnoho desítek stran...

Například pokud sdělujeme něco o osobě, k níž již bylo poukázáno jejím jménem, máme tři možnosti, jak o této osobě něco dalšího sdělit: její jméno opakovat nebo užít osobního zájmena (například „ji“ „jemu“) anebo užít odkazovacího (tra-

dičně „ukazovacího“) zájmena „ten“. Uvedu příklad. Někdo se přede mnou zmínil o jisté Patricii. A já reaguji buď (1): „Ty znáš Patricii? Patricii jsem učil v Heidelbergu, nebo (2) Ty znáš Patricii? Učil jsem ji v Heidelbergu, anebo (3) Ty znáš Patricii? Tu jsem učil v Heidelbergu.

Gramatika současné češtiny (podobně jako gramatiky jiných jazyků, ale možná ne všech) však neumožňuje říci: Ty znáš Patricii? *Učil jsem v Heidelbergu, aniž bychom k předmětu řeči Patricie nějak speciálně odkázali. (Hvězdička v lingvistických textech označuje negramatický tvar nebo negramatickou strukturu.)

Vraťme se po tomto stručnoučkém úvodu do složitě oblasti jevů ke struktuře obsažené v nadpisu tohoto textu – lze ji zapsat takto: nejen – substantivum – adjektivum, ale i (substantivum/ten) – adjektivum. Tato struktura má tři varianty: jedna neobsahuje nic z toho, co je v závorce, druhá z této závorky obsahuje substantivum a třetí z ní obsahuje zájmeno „ten“. Ukažme si to na příkladech z korpusu a začněme opakováním substantiva:

„Kousnout nás může nejen blecha lidská, ale i blecha psí a kočičí.“

— — — — —

Vět obsahující danou strukturu s opakovaným substantivem je v souhrnném korpusu 82. Vybírám z nich jedinou:

„Kousnout nás může nejen blecha lidská, ale i blecha psí a kočičí.“

Vět bez opakování substantiva i bez zájmena „ten“ je v tomto korpusu několik set. Vyjímám z nich tento:

„Týká se to nejen stylizací houslových, ale i kytarových a flétnových.“

A konečně vět s odkazovacím zájmenem „ten“ je nejméně – pouhých 42. Vizme z nich jednu:

„Demontáží společnosti je nutné klást vytrvalý odpor, zredukování na pouhé jednotlivce ztratíme nejen práva občanská, ale i ta lidská.“

Kterou z těchto tří možností byste preferovali?